

รูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น

พระครูธรรมมาภิสมัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

อีเมล: OK9khwan@gmail.com

บทคัดย่อ

รูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น เป็นการวิจัยแบบเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ (Mixed Method Research) มีวัตถุประสงค์ดังนี้ (1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาเกี่ยวกับรูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น (2) เพื่อกำหนดรูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ในการบริหารตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น จากกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มแบบแบบง่าย ประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา ครูผู้สอนทั้งพระภิกษุ และฆราวาส จากโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดขอนแก่น 25 แห่ง รวมทั้งสิ้น 365 รูป/คน และกลุ่มเป้าหมาย โดยวิธีเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายต่างๆ และครูผู้สอน รวมทั้งสิ้น 9 รูป วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างควบคู่กับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสนทนากลุ่ม

ผลการวิจัยเป็นพบว่า รูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก และรูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม ประกอบด้วย (1) ผู้นำแบบรูปนัย (2) ผู้นำวิชาการมุ่งงานพัฒนาวิชาการ (3) ผู้นำด้านกัลยาณมิตรธรรม (4) ผู้นำที่ตระหนักในหลักธรรมาธิปไตย (5) ผู้นำที่มุ่งความยุติธรรม

คำสำคัญ: รูปแบบผู้นำ, ผู้บริหาร, โรงเรียนพระปริยัติธรรม

Desirable Leadership Model According to Buddhist Principles for School Administrators in the General education Section of Phrapariyattidham Schools, Khon Kaen Province

Phrakrudhammapissamai

Mahamakut Buddhist University, Isan Campus

E-mail: OK9khwan@gmail.com

ABSTRACT

Desirable Leadership Model According to Buddhist Principles for School Administrators in the General education Section of Phrapariyattidham Schools, Khon Kaen Province

The objectives of this research were as follows: (1) to study current conditions and problems related to the desirable leadership model according to Buddhist principles for school administrators in the general education section of Phrapariyattidham Schools, Khon Kaen province. (2) to define the desirable leadership model according to buddhist principles for school administrators in the general education section of Phrapariyattidham Schools, Khon Kaen province. Mixed Method Research was applied; the samples were randomly assigned to, 365 persons totally, the school administrators, the basic education school board, and teachers of 25 the general education section of Phrapariyattidham Schools in Khon Kaen province. Purposive Sampling was used; there are 9 persons from the school administrators, the basic education school board, and teachers. The data were analyzed by means (\bar{x}) and standard deviation (S.D) and structured interviews with participant observation, and group discussion

The findings showed that the performance level of desirable leadership model according to Buddhist principles for school administrators in the general education section of Phrapariyattidham Schools, Khon Kaen province was at high extent in overall. Additionally, the desirable leadership model consists of being; (1) Implicit leaders, (2) Academic leaders, (3) Moral leaders, (4) Ethical leader, and (5) Equity leader.

Keywords: Leadership, Buddhist, Administrators

บทนำ

ประเทศไทยปัจจุบันประสบปัญหาวิกฤติในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา เมื่อประเมินจากการบริหารงานของผู้ที่พบในบริบทของประเทศไทยพบว่า ผู้นำทุกระดับใช้ภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยนในการบริหารงาน คือบริหารงานแบบรักษาสภาพตำแหน่งของตนขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ขาดวิสัยทัศน์ที่ดีในการทำงาน ปฏิบัติงานแบบเดิม ๆ เมื่อเข้าสู่ตำแหน่งแล้วก็บริหารไปเรื่อย ๆ ใช้การบริหารแบบแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกันระหว่างผู้นำกับผู้ตามภายใต้ระบบอุปถัมภ์ (Patronage System) ผู้นำไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ขององค์กรและประเทศชาติ ผู้นำที่มีภาวะผู้นำดังกล่าวมีอยู่ในทุกระดับของสังคมไทย ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะผู้บริหารการศึกษามีคุณสมบัติที่สำคัญอย่างยิ่งคือ การเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ ลึก กว้าง ไกลและภาวะผู้นำด้านคุณธรรมจริยธรรม ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้บริหารการศึกษามีปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรม คือ ขาดความรับผิดชอบ ตีตอบายมุข ขาดพรหมวิหาร 4 แสดงตนไม่เหมาะสมกับความเป็นครู มีเรื่องชู้สาวเกิดขึ้นบ่อยทำงานส่วนตัวในเวลาราชการเป็นต้น ดังนั้น การมีภาวะผู้นำตามทฤษฎีภาวะผู้นำแบบสังคมตะวันตกดังกล่าว ไม่เพียงพอต่อภาวะผู้นำทางการศึกษาเพราะทฤษฎีภาวะผู้นำดังกล่าว เป็นองค์ความรู้ที่ศึกษาตามแนวทางของสังคมตะวันตก ที่มีจุดเด่นจากการใช้ระเบียบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ มีการจัดบันทึกและทดสอบทฤษฎีมาโดยลำดับ อย่างไรก็ตามไม่สามารถกล่าวได้ว่าทฤษฎีภาวะผู้นำทฤษฎีใดโดยนัยดังกล่าวมีความสมบูรณ์ในส่วนในสังคมตะวันออก แม้จะยังไม่พบว่าได้มีการศึกษาวิจัยหรือประมวลความรู้ เรื่องภาวะผู้นำอย่างเป็นระบบ แต่ก็มีหลักฐานพอจะบ่งชี้ว่าในสังคมตะวันออกได้ให้ความสำคัญกับความเป็นผู้นำโดยเฉพาะในพุทธศาสนา ได้ให้ความสำคัญกับการเป็นผู้นำทางการศึกษาและพัฒนาตนเอง (วรภาส ประสมสุข, 2549)

เพื่อสนองนโยบายของรัฐและปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวโรงเรียนพระปริยัติธรรมโดยมติเห็นชอบของมหาเถรสมาคมจึงได้มีการปรับโครงสร้างการบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเป็นต้นให้ทันสมัยที่สามารถจัดการศึกษาเพื่อประชาชนคนไทยโดยเฉพาะพระภิกษุสามเณรที่ขาดโอกาสทางการศึกษาจำเป็นต้องมีการเตรียมการปรับปรุง และพัฒนาระบบการศึกษาทั้งปฏิรูประบบการทำงานเพื่อให้สอดคล้องกัน และรองรับความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและข้อมูลข่าวสารในศตวรรษที่ 21 ดังนั้นโรงเรียนพระปริยัติธรรมบางแห่งได้ปรับตัว แต่หลายแห่งปรับตัวไม่ทันกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การบริหารจัดการศึกษาจึงยังไม่ประสบผลสำเร็จเป็นผลให้ผู้บริหารต้องปรับปรุงพัฒนาตนเองให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก

เมื่อว่าเฉพาะการบริหารจัดการการศึกษาของคณะสงฆ์มีข้อสังเกตว่าคณะสงฆ์ขาดแคลนผู้นำทางการศึกษา (Educational elite) ทั้งแบบเก่าตามหลักพุทธธรรม (Buddhadhamma-Based Traditional Education) และการศึกษาแบบสมัยใหม่ (Modern education) หลังจากการเปลี่ยนแปลงปี พ.ศ.2475 ดังนั้นจึงเกิดความขัดแย้งในเรื่องการบริหารจัดการทางการศึกษาระหว่าง พระเถรานุเถระ ฝ่ายอนุรักษ์ธรรมและพระภิกษุฝ่ายยุวสงฆ์ฝ่ายนิยมความก้าวหน้า ทั้งนี้เป็นเพราะขาดพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นผู้นำทางการศึกษาที่เข้าใจการศึกษาทั้งเก่าและใหม่ (Traditional and Modern Education Elite)

จากการวิเคราะห์โครงสร้างหน้าที่ทางการบริหาร และพฤติกรรมทางการบริหาร โดยเฉพาะทางการศึกษาพบว่า ในด้านโครงสร้างและหน้าที่ขั้นตอนการทำงานมีความซ้ำซ้อน ขาดความชัดเจน ใช้คนไม่เหมาะสมกับงาน ที่มาของผู้บริหารขาดความชอบธรรมในด้านพฤติกรรมทางด้านการบริหารงาน ขาดระบบการสร้างแรงจูงใจขาดหลักเกณฑ์ทางประเมินผลการปฏิบัติงานในด้านความคาดหวังของบุคลากร พบว่าส่วนมาก มีความต้องการให้ผู้บริหารมีความซื่อสัตย์สุจริต ยึดหลักประชาธิปไตยในการทำงาน มีความจริงใจทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่เล่นพรรคเล่นพวกเสียผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมีวินัยต่อตนเอง และยิ่งไปกว่านั้นยังพบว่ามีปัญหาเรื่องคุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550)

ในสภาพปัจจุบันระบบการศึกษาต้องการผู้นำที่มีศักยภาพสูง วิสัยทัศน์แห่งผู้นำเพราะโลกยุคใหม่ไม่มุ่งหวังทฤษฎีต้นแบบ หรือแบบแผนการปฏิบัติที่ตายตัว ไม่มีการพัฒนาทั้งรูปแบบและวิธีการเพราะโลกสมัยใหม่ต้องการผู้บริหารที่ยืดหยุ่นตามสถานการณ์เพื่อความสำเร็จของงาน (สมนึก นนธิจันทร์, 2548) การปฏิบัติงานไม่มีสูตรสำเร็จตายตัวและโลกสมัยใหม่ต้องการผู้บริหารที่กล้าและอาจหาญที่จะพัฒนาสู่สิ่งใหม่ ๆ ไม่ชอบจมปลักหรืออยู่ในวังวนวิธีเดิม ๆ การเปลี่ยนแปลงในองค์กรหรือสังคมย่อมไร้ทิศทางและเป้าหมายที่ชัดเจน หากผู้นำองค์กรไม่มีวิสัยทัศน์ที่ถูกต้อง (สิปปนนท์ เกตุทัต, 2545) วิสัยทัศน์ คือ ภาพในอนาคตขององค์กรที่ผู้นำและสมาชิกในองค์กรร่วมกันวาดฝันหรือจินตนาการขึ้นโดยมีพื้นฐานอยู่บนความเป็นจริงในปัจจุบันเชื่อมโยงวัตถุประสงค์ ภารกิจ ค่านิยม และความเชื่อมั่นเข้าด้วยกันพร้อมทั้งพรรณนาให้เห็นทิศทางขององค์กร อย่างชัดเจน มีพลัง ทำทาย ทะเยอทะยาน ความเป็นไปได้ เน้นถึงความมุ่งมั่นที่จะนำสิ่งที่ยิ่งใหญ่ หรือดีที่สุด (รุ่ง แก้วแดง, 2554) ดังนั้นผู้นำ โดยเฉพาะผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ต้องมีศักยภาพทางการบริหารการศึกษาสูงมีความยืดหยุ่นสูง มีวิสัยทัศน์กว้างไกลและมีพลวัตสูง

จากสภาพความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะครูพระที่มีส่วนในการบริหารการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดขอนแก่น จึงสนใจศึกษาสภาพปัจจุบันทั้งการดำเนินการและปัญหาเกี่ยวกับรูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดขอนแก่น เพื่อศึกษาหารูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ที่จะช่วยให้การบริหารสถานศึกษาของคณะสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

คำถามของการวิจัย

- 1.สภาพปัจจุบันของผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่นเป็นอย่างไร
2. ผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น ควรมีรูปแบบเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาเกี่ยวกับรูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อกำหนดรูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ในการบริหารตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตวิจัย ไว้ดังนี้

1. ด้านเนื้อหา ได้แก่ รูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรมสำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น โดยแบ่งภาวะผู้นำในการบริหารสถานศึกษาออกเป็น 5 ลักษณะ: 1) ผู้นำแบบรูปนัยมากกว่าอรูปนัย 2) ผู้นำด้านวิชาการมุ่งงานพัฒนาปัญญาเป็นหลัก 3) ผู้นำที่มีกัลยาณธรรมและเป็นกัลยาณมิตร 4) ผู้นำที่ตระหนักในหลักธรรมาธิปไตยและประชาธิปไตย 5) ผู้นำที่ยึดหลักความยุติธรรม

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่างและกลุ่มเป้าหมาย

2.1 ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา ครูผู้สอนทั้งพระภิกษุและฆราวาส จากโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดขอนแก่น 25 แห่ง ดังนี้

2.1.1 ผู้บริหารโรงเรียน	จำนวน 25 รูป
2.1.2 คณะกรรมการสถานศึกษา	จำนวน 225 รูป/คน
2.1.3 ครูผู้สอนทั้งพระภิกษุและฆราวาส	จำนวน 375 รูป/คน
	รวมทั้งสิ้น 625 รูป/คน

2.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผู้นำด้านต่าง ๆ ดังเสนอไว้ในข้อ 1 ด้านเนื้อหา ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling) โดยการจับสลาก และกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง (Sampling Size) โดยใช้ตาราง เครซีและมอร์แกน (Krejcie and Morgan, 1970 ; อ้างถึงใน ศิริภรณ์ ศิริพันธ์, 2553: 42) ได้กลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

2.2.1 ผู้บริหารโรงเรียน	จำนวน 25 รูป
2.2.2 คณะกรรมการสถานศึกษา	จำนวน 144 รูป/คน
2.2.3 ครูผู้สอนทั้งพระภิกษุและฆราวาส	จำนวน 196 รูป/คน
	รวมทั้งสิ้น 365 รูป/คน

2.3 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้ให้การสัมภาษณ์ เลือกมาโดยวิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 3 รูป ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายต่างๆ 4 รูป และ ครูผู้สอน 2 รูป/คน ซึ่งได้มาด้วยวิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยการเลือกโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่ผ่านการประกันคุณภาพของ สมศ. จำนวน 3 แห่ง ประกอบด้วย 1) โรงเรียนประภัสสรวริทยา (วัดศรีนวล) 2) โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดหนองแขวง 3) โรงเรียนนิเวศธรรมประสิทธิ์ (วัดธาตุ) รวมทั้งสิ้น 9 รูป

3. ประเด็นที่ศึกษา ได้แก่ รูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น ประกอบด้วย

3.1 ผู้นำแบบรูปนัย หรือผู้นำที่มีภาวะผู้นำแบบตรรกณินิฉัน

3.2 ผู้นำวิชาการมุ่งงานพัฒนาวิชาการ (หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร) ผู้นำด้านกัลยาณมิตรธรรม

3.4 ผู้นำที่ตระหนักในหลักธรรมาธิปไตยและประชาธิปไตย

3.5 ผู้นำที่ยึดหลักความยุติธรรม

4. สถานที่และเวลาดำเนินการ

4.1 สถานที่ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในเขตพื้นที่จังหวัดขอนแก่น

4.2 เวลาดำเนินการ ปีการศึกษา 2555 - 2556

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รับความรู้เกี่ยวกับ รูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น

2. ผลการวิจัยครั้งนี้ใช้เป็นข้อสารสนเทศในการปรับปรุงพฤติกรรม การบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดอื่น ทั้งนี้เพื่อให้การบริหารองค์กรมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น

3. ผลการวิจัยครั้งนี้เป็นข้อสารสนเทศสำหรับผู้บริหารโรงเรียนนำไปใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงพฤติกรรม การบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นหารูปแบบภาวะผู้นำด้านการบริหารการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา 1) ผู้นำแบบรูปนัย 2) ผู้นำวิชาการมุ่งงานพัฒนาวิชาการ (หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร) 3) ผู้นำที่เป็นกัลยาณมิตรธรรม 4) ผู้นำที่ตระหนักในหลักธรรมาธิปไตย 5) ผู้นำที่ยึดหลักความยุติธรรม ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานในองค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตวิจัยด้านเนื้อหา คือรูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรมสำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น โดยแบ่งภาวะผู้นำในการบริหารสถานศึกษาออกเป็น 5 ลักษณะ: 1) ผู้นำแบบรูปนัยมากกว่าอรูปนัย 2) ผู้นำด้านวิชาการมุ่งงานพัฒนาปัญญาเป็นหลัก 3) ผู้นำที่มีกัลยาณธรรมและเป็นกัลยาณมิตร 4) ผู้นำที่ตระหนักในหลักธรรมาธิปไตยและประชาธิปไตย และ 5) ผู้นำที่ยึดหลักความยุติธรรม ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ผู้บริหารโรงเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา ครูผู้สอนทั้งพระภิกษุ และฆราวาส จากโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดขอนแก่น 25 แห่ง รวมทั้งสิ้น 365 รูป/คน กลุ่มเป้าหมาย คือผู้ให้การสัมภาษณ์ ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายต่างๆ และครูผู้สอน รวมทั้งสิ้น 9 รูป ประเด็นที่ศึกษา คือ รูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น ประกอบด้วย 1) ผู้นำแบบรูปนัย หรือผู้นำที่มีภาวะผู้นำแบบตรรกณินทรีย์ 2) ผู้นำวิชาการมุ่งงานพัฒนาวิชาการ (หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร) 3) ผู้นำด้านกัลยาณมิตรธรรม 4) ผู้นำที่ตระหนักในหลักธรรมาธิปไตยและประชาธิปไตย และ 5) ผู้นำที่ยึดหลักความยุติธรรม

สรุปผลการวิจัย

1. สรุปผลการศึกษาสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับผู้นำที่พึงประสงค์หลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น ด้วยวิธีวิจัยเชิงปริมาณ

สภาพปัจจุบันของผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีการปฏิบัติสูงสุดได้แก่ ผู้นำวิชาการมุ่งงานพัฒนาวิชาการ (หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร) รองลงมา ได้แก่ ผู้นำที่มุ่งความยุติธรรม ผู้นำที่ตระหนักในหลักธรรมาธิปไตย ผู้นำด้านกัลยาณมิตรธรรม และมีการปฏิบัติต่ำสุดได้แก่ ผู้นำแบบรูปนัย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านปรากฏดังนี้

ด้านผู้นำแบบรูปนัยโดยรวมมีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ด้านที่มีการปฏิบัติสูงสุดได้แก่ ผู้นำที่มีรูปแบบการบริหารงานเป็นทางการ (Formal Organization) รองลงมา ได้แก่ ผู้นำมีรูปแบบ มีระเบียบแบบแผนที่ชัดเจน ผู้นำต้องได้รับการแต่งตั้งขึ้นตามกฎหมาย มีการแบ่งงานกันทำตามความสามารถของแต่ละบุคคล และมีการปฏิบัติต่ำสุดได้แก่ มีการปฏิบัติตามลำดับตามสายบังคับบัญชา

ผู้นำวิชาการมุ่งงานพัฒนาวิชาการ (หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร) โดยรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีระดับการปฏิบัติสูงสุดได้แก่ จัดกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องจนการวัดผลประเมินผล รองลงมา ได้แก่ การนิเทศการสอน การติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน และมีการปฏิบัติต่ำสุดได้แก่ กำหนดพันธกิจของโรงเรียน

ผู้นำด้านกัลยาณมิตรธรรม โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีการปฏิบัติสูงสุดได้แก่ พัฒนาความรู้ ปัญญา (ภาวนีโย) หมายถึง ทำตนให้เป็นนักวิชาการ มีความเชี่ยวชาญในหลักสูตรที่เปิดสอนในโรงเรียน มีความก้าวหน้าทันสมัย ไวต่อเหตุการณ์และการปรับตัวให้สอดคล้องการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสังคมวัฒนธรรม รองลงมา ได้แก่ หนักแน่นในจรรยา (ครุ) หมายถึง ความที่ผู้นำเป็นผู้หนักแน่น ไม่หวั่นไหวในโลกธรรม 8 ประการ อยู่เหนือโลกธรรม กล่าวคือ 1) สุข 2) ทุกข์ 3) ลาภ 4) เสื่อมลาภ 5) ยศ 6) เสื่อมยศ 7) สรรเสริญ 8) นินทา และมีการปฏิบัติต่ำสุดได้แก่ อดทนต่อคำหยาบคาย (วจนักขโม) หมายถึง ความอดต่อ วจีทุจริต โดยเฉพาะ ผรุสวาท กักขระวาจา คำกล่าวล่วงเกิน ทนต่อบุคคลภายในและภายนอกองค์กร ไม่ลู่อาจแห่งความโลภ โกรธ หลง อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษาซักถาม

ผู้นำที่ตระหนักในหลักธรรมาธิปไตย โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีการปฏิบัติสูงสุดได้แก่ หลักปรีชาญาณ ผู้นำที่เป็นผู้รู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพุดต่อชุมชนนั้น ๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิริยาอย่างนี้จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น รองลงมา ได้แก่ หลักอรรถกถา เป็นผู้รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาสิตข้อนั้น ๆ มีความหมายไปในทางที่จะเกิดประโยชน์ หลักบุคคลัญญา หรือ บุคคลปโรปรัญญา ผู้นำที่มีคุณธรรม ใคร ๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น ๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไรและมีการปฏิบัติต่ำสุดได้แก่หลักอรรถกถา เป็นผู้นำที่มีสมาธิ เป็นการพัฒนาคุณภาพจิต หรือการปรับปรุงจิตให้มีคุณภาพและสมรรถภาพสูง ซึ่งเอื้อแก่การมีชีวิตที่ดีงามและพร้อมที่จะใช้งานในทางปัญญาอย่างได้ผลดีที่สุด โดยมีหลักสติปัญญา 4 เป็นแนวทางในระดับปฏิบัติหน้าที่

ผู้นำที่มุ่งความยุติธรรม โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีการปฏิบัติสูงสุด ได้แก่ พยายามสร้างบรรยากาศเชิงบวกขึ้นในที่ทำงาน ด้วยวิธีตกลงรอมยอม อยู่กันแบบสบาย ๆ รองลงมา ได้แก่ พยายามหลีกเลี่ยงการเกิดขัดแย้ง พยายามหลีกเลี่ยงการเกิดขัดแย้ง และมีการปฏิบัติต่ำสุดได้แก่ เต็มใจให้ความช่วยเหลือเอื้อประโยชน์แก่ลูกน้องอย่างเต็มที่

2. สรุปผลการศึกษาสภาพและปัญหาเกี่ยวกับผู้นำในการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น ด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ

ด้านผู้นำแบบรูปนัย สภาพปัจจุบันมีการแบ่งโครงสร้างการปฏิบัติงานออกเป็น 4 ฝ่ายอย่างชัดเจน ทำหน้าที่และปฏิบัติงานตามกฎระเบียบที่โรงเรียนวางไว้ มีการปฏิบัติตามลำดับตามสายบังคับบัญชา ปฏิบัติงานตามความสามารถของแต่ละบุคคลมีการประยุกต์ใช้วงจรการบริหาร และครูผู้สอนไม่ตรงสาย นักเรียนมีข้อจำกัดทางด้านครอบครัว (ยากจน) อาคารสถานที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้เรียน ขาดงบประมาณในการบริหารจัดการ

ด้านผู้นำวิชาการมุ่งงานพัฒนาวิชาการ (หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร) สภาพปัจจุบันมีการวางแผน (Planning) เป็นการกำหนดเป้าหมาย กลยุทธ์ต่าง ๆ และจัดทำแผนงานเพื่อประสานกิจกรรม

ต่าง ๆ ที่จะกระทำในอนาคต เป็นการเตรียมการเพื่อให้ประสบความสำเร็จ ลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต เป็นผู้บริหารการเรียนการสอน (Instruction Manager) ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้นำด้านวิชาการ โดยเฉพาะการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักสูตรหรือวิชาต่าง ๆ ที่จะทำให้การเรียนการสอนที่กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดขึ้นมาใหม่เป็นอย่างดีและต้องเรียนรู้การจัดการเรียนการสอนและการบริหารหลักสูตรในสถานศึกษา

ผู้นำด้านกัลยาณมิตรธรรม สภาพปัจจุบันเป็นเน้นผู้ปฏิบัติ หน้าที่ควบคุมดูแลรายละเอียดต่าง ๆ ภายในโรงเรียน และเรื่องสำคัญมากเรื่องหนึ่งในโรงเรียน ก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรที่เป็นสมาชิกของโรงเรียนนั่นเองในบางกลุ่มไม่ว่าจะมีอะไรเกิดขึ้น เช่นการจัดงานมงคลให้แก่สมาชิกคนใดคนหนึ่ง หรือเรื่องอะไรก็ตาม สมาชิกเป็นผู้เจรจาผ่านหัวหน้าหรือผู้นำ ในบางกลุ่มผู้นำจะเจรจาให้หรือจะเอาใจใส่เฉพาะสมาชิกบางคน ไม่ทุกคน แต่ในบางกลุ่มผู้นำก็ไม่สนใจเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มเลยก็มี ทั้งนี้แล้วแต่ลักษณะของผู้นำเป็นคน ๆ ไป ซึ่งก็อยู่ภายใต้กรอบกัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ และกรอบพระธรรมวินัย

ด้านผู้นำที่ตระหนักในหลักธรรมาธิปไตยและประชาธิปไตย สภาพปัจจุบันเป็นผู้นำที่เป็นผู้รู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา เป็นผู้รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุหรือกระทำตามหลักการจึงจะให้เกิดผลที่ต้องการ ผู้นำที่เป็นผู้รู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจวิญญูที่จะประพัตต่อชุมชนนั้น ๆ ว่าชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจวิญญูอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น เป็นผู้รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เน้นหลักธรรมาธิปไตยกล่าวคือมีการตัดสินใจเชิงบริหารด้วยปัญญาโดยมีเจตนาที่เป็นธรรม การดำรงตนอยู่ด้วยดี มีชีวิตที่เกื้อกูล ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ตนมีส่วนช่วยสร้างสรรค์รักษาให้เอื้ออำนวยแก่การมีชีวิตที่ดีงามร่วมกัน เป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการพัฒนาคุณภาพจิตและการเจริญปัญญา โดยมีพระวินัยและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเป็นฐานหรือแก่นแท้ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาชิตข้อนั้น ๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้น ๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้างเน้นเหตุผลและหลักกนิติธรรม

ด้านผู้นำที่มุ่งความยุติธรรม สภาพปัจจุบันให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสูง ไม่เน้นความสำคัญของงานมากนัก มีความสัมพันธ์ที่ดีงามหรือเชิงบวกระหว่าง ผู้นำกับมวลสมาชิกในกลุ่ม เป็นวิธีการแห่งความเกื้อกูลกัน การให้สิ่งของแก่ผู้อื่นประพัตในสิ่งสมควรฝึกจิตใจ ประพัตตนด้วยความอ่อนโยน ขวนขวายช่วยเหลือผู้อื่น อุทิศความดีให้แก่ผู้อื่น ประพัตในสิ่งสมควร ชื่นชมยินดีกับผู้อื่น ให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสูง (High Concern for People) ไม่เน้นความสำคัญของงานมากนัก เต็มใจให้ความช่วยเหลือเอื้อประโยชน์แก่ลูกน้องอย่างเต็มที่

3. สรุปปัญหาอันเนื่องด้วยการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น

ปัญหาที่พบโดยสรุปประกอบด้วย 1) ด้านผู้สอน: ครูผู้สอนไม่ตรงสาขาวิชาและทักษะในการสอน 2) ด้านผู้เรียน: นักเรียนเป็นบรรพชิตมีข้อจำกัดทางครอบครัว (ยากจน) ขาดทุนทรัพย์และด้อยคุณภาพการศึกษา 3) ด้านการคมนาคม เนื่องจากผู้เรียนเป็นบรรพชิต พำนักอาศัยอยู่ตามวัดต่างๆ ซึ่งอยู่ห่างไกลสถานที่เรียน 4) สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนมีเสียงรบกวนและมีบริเวณแคบไม่เอื้อต่อการจัดกิจกรรม 5) ด้านงบประมาณไม่เพียงพอ

4. สรุปผลการตรวจสอบรูปแบบด้วยการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการประเมินความเป็นไปได้และความเหมาะสม

ผลการตรวจสอบรูปแบบด้วยการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ขั้นตอนที่ 3 และการ ประเมินความเป็นไปได้และความเหมาะสมของรูปแบบผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมโดยมีข้อเสนอแนะและมีการปรับแก้ตามที่เสนอแนะ และผลการประเมินรูปแบบภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น ผู้ทรงคุณวุฒิได้เสนอแนะสาระสำคัญซึ่งผู้วิจัยได้ปรับแก้ตามข้อเสนอแนะนั้น ผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นสอดคล้องกันว่า รูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น ทุกองค์ประกอบและทุกตัวบ่งชี้มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ ตามเกณฑ์ที่กำหนด คือ คำนวณตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ไม่เกิน 1.50 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านปรากฏผลดังนี้

ด้านผู้นำแบบรูปนัย พบว่า จากการประเมินความเหมาะสมมีค่ามัธยฐาน เท่ากับ 4.05 ค่าพิสัยระหว่าง ควอไทล์ เท่ากับ 0.84 และความเป็นไปได้ มีค่ามัธยฐาน เท่ากับ 4.15 ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ เท่ากับ 0.77 ดังนั้นความเหมาะสมและความเป็นไปได้ผ่านเกณฑ์

ด้านผู้นำวิชาการมุ่งงานพัฒนาวิชาการ (หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร) พบว่า จากการประเมินความเหมาะสมมีค่ามัธยฐาน เท่ากับ 3.98 ค่าพิสัยระหว่าง ควอไทล์ เท่ากับ 0.77 และความเป็นไปได้ มีค่ามัธยฐาน เท่ากับ 4.10 ค่าพิสัยระหว่าง ควอไทล์ เท่ากับ 0.80 ดังนั้นความเหมาะสมและความเป็นไปได้ผ่านเกณฑ์

ด้านผู้นำด้านกัลยาณมิตรธรรม พบว่า จากการประเมินความเหมาะสมมีค่ามัธยฐาน เท่ากับ 4.06 ค่าพิสัยระหว่าง ควอไทล์ เท่ากับ 0.87 และความเป็นไปได้ มีค่ามัธยฐาน เท่ากับ 4.11 ค่าพิสัยระหว่าง ควอไทล์ เท่ากับ 0.77 ดังนั้นความเหมาะสมและความเป็นไปได้ผ่านเกณฑ์

ด้านผู้นำที่ตระหนักในหลักธรรมาธิปไตย พบว่า จากการประเมินความเหมาะสมมีค่ามัธยฐาน เท่ากับ 3.96 ค่าพิสัยระหว่าง ควอไทล์ เท่ากับ 0.73 และความเป็นไปได้ มีค่ามัธยฐาน เท่ากับ 4.12 ค่าพิสัยระหว่าง ควอไทล์ เท่ากับ 0.84 ดังนั้นความเหมาะสมและความเป็นไปได้ผ่านเกณฑ์

ด้านผู้นำที่มุ่งความยุติธรรม พบว่า จากการประเมินความเหมาะสมมีค่ามัธยฐาน เท่ากับ 4.29 ค่าพิสัยระหว่าง ควอไทล์ เท่ากับ 0.85 และความเป็นไปได้ มีค่ามัธยฐาน เท่ากับ 4.06 ค่าพิสัยระหว่าง ควอไทล์ เท่ากับ 0.77 ดังนั้นความเหมาะสมและความเป็นไปได้ผ่านเกณฑ์

5. สรุปผลการประชาสัมพันธ์รูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น

รูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น แบ่งภาวะผู้นำในการบริหารสถานศึกษาออกเป็น 5 ลักษณะ ได้ดังนี้ 1) ผู้นำแบบรูปนัย 2) ผู้นำวิชาการมุ่งงานพัฒนาวิชาการ (หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร) 3) ผู้นำด้านกัลยาณมิตรธรรม 4) ผู้นำที่ตระหนักในหลักธรรมาธิปไตย ประกอบด้วย หลักตรรกีนิตินัย หรือหลักอัมมัญญาตา หลักปริสัญญญาตา หลักปุคคสัญญญาตา หลักอัตถัญญาตา และ 5) ผู้นำที่มุ่งความยุติธรรม

6. สรุปรูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น

จากการวิจัยรูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น ทั้ง 5 ขั้นตอน มีรายละเอียดดังเสนอข้างใน ผ่านการตรวจสอบกลับกรองและการประเมินว่ามีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ มีผลการวิจัยโดยสรุป ดังนี้ 1) ผู้นำแบบรูปนัย 2) ผู้นำวิชาการมุ่งงานพัฒนาวิชาการ (หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร) 3) ผู้นำด้านกัลยาณมิตรธรรม 4) ผู้นำแบบธรรมาธิปไตยและแบบประชาธิปไตย 5) ผู้นำที่ยึดหลักความยุติธรรม

อภิปรายผล

จากผลงานวิจัยเรื่องรูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น ครั้งนี้มีประเด็นที่การอภิปรายผล ดังต่อไปนี้

1. สภาพปัจจุบันของผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก โดยด้านผู้นำวิชาการมุ่งงานพัฒนาวิชาการ (หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร) เป็นด้านที่มีการปฏิบัติสูงสุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า 1) โครงสร้างและอำนาจหน้าที่การบริหารของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในปัจจุบันเน้นหลักการจัดแบ่งหน่วยงานตามหลักการจัดแบ่งหน้าที่การทำงาน คล้อยตามหลักภาวะกิจ (Specialization) ระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร (Law: Rules and regulation) 2) บุคลากร (Staff) ที่มีประสิทธิภาพตามหลักคุณลักษณะผู้นำ/ผู้ตามที่เน้นคนเก่ง (Specialization) และได้มาด้วยความสำเร็จทางการศึกษาและอารยธรรม (Achievement) มากกว่าคุณลักษณะแบบเดิม สอดคล้องกับแนวคิดของ วีระวัฒน์ ปันนิตามัย (2544) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะพึงประสงค์ของการเป็นผู้นำที่ดีไว้ดังนี้ 1) แสดงความเป็นของแท้ (Authenticity) หมายถึงผู้นำต้องแสดงความเชื่อมั่นศรัทธาในสิ่งที่ตนยึดถือต่อค่านิยมเชิง

สร้างสรรค์อย่างแท้จริงกระตุ้นและก่อให้เกิดความทะเยอทะยานสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีขององค์การได้ สนับสนุนศรัทธาคำพูดของตนด้วยการกระทำ 2) การมีวิสัยทัศน์ (Vision) หมายถึงผู้นำมีความพินิจ พิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งในและนอกองค์การในแง่มุมมองอดีตและปัจจุบันคาดคะเนพยากรณ์และสร้าง ภาพ (Image) ฉายไปในอนาคตได้ว่าจะมีความเปลี่ยนแปลงอะไรแล้วทำการสื่อสาร (Communication) ภาพดังกล่าวให้แก่ผู้เกี่ยวข้องทราบ 3) ต้องมีความกล้าตัดสินใจ (Decisiveness) คือต้องทำการตัดสินใจ ที่เหมาะสมทันกาลและต้องตัดสินใจภายใต้ข้อมูลและทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดนอกจากนี้ผู้นำที่ดีต้อง กล้ารับผิดชอบต่อผลการตัดสินใจใดๆ ที่เกิดขึ้น 4) แสดงความใส่ใจ (Focus) ผู้นำต้องเลือกที่จะใส่ใจ และสนใจในบางเรื่องไม่ควรใส่ใจเสียเวลาในทุกเรื่องหรือให้ความสำคัญในบางเรื่องเท่ากันหมดการจัดลำดับ ความสำคัญความเร่งด่วนของงานที่กำลังมีความหมายมาก 5) สร้างความรู้สึกประทับใจเป็นส่วนตัว (Personal Touch) ผู้นำที่ดีต้องสามารถสร้างศรัทธาและความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ใต้บังคับบัญชารู้จักการใช้ช่อง ทางสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการได้อย่างถูกกาลเทศะสอบถามทุกข์สุขของผู้ใต้บังคับบัญชารู้จักสร้างขวัญ และกำลังใจ 6) มีความสนใจในการสื่อสารและเก่งคน (Communication and People Skill) ทักษะ การพูดฟังเขียนอ่านของผู้นำจะสะท้อนให้เห็นความสามารถของสมองผู้นำไม่สามารถจะทำงานทุกอย่าง ได้ด้วยตนเองภายใต้เวลาที่จำกัดความสามารถสื่อสารและอาศัยการเก่งคนการมีเครือข่ายมนุษย์สัมพันธ์ ที่ดีจะสามารถทำให้ผู้นำสามารถร้องขอความช่วยเหลือกระตุ้นแรงจูงใจและใช้คนทำงานได้สำเร็จตามที่ ผู้นำต้องการ 7) การพัฒนาตนเองอยู่เสมอ (Ever Forward) ผู้นำจะต้องพัฒนาลักษณะการทำงานให้ดี อยู่เสมอเพื่อนำมาปรับปรุงการทำงานให้ดียิ่งขึ้น ดังนั้นจึงให้ผู้นำวิชาการมุ่งงานวิชาการ (หลักสูตรและ การพัฒนาหลักสูตร) ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมาก

2. สภาพปัจจุบันของผู้นำด้านผู้นำแบบรูปนัย มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก แต่อยู่ในอันดับที่ 5 จาก 5 อันดับ ต่ำสุดในบรรดา 5 รูปแบบ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ผู้นำตามหลักรูปนัยหรือผู้นำตามแบบ ราชการ (Bureaucratic Elite) หากเคร่งครัดเข้มงวดในการตัดสินใจเชิงบริหารก็จะทำให้งานประจำ (Routine) และ งานจร (Unplanned Program) ชักช้าไม่ทันการณ์และเวลา เกิดภาวะที่เรียกว่า Red Tape (งานชักช้า) จึงเป็นเหตุให้ผู้นำแบบนี้ปฏิบัติหน้าที่โดยการลัดขั้นตอนตามระบบราชการ (Gank Plank) สอดคล้องผลงานวิจัยของ มารศรี สุธานี (2540) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่สัมพันธ์กับวิสัย ทัศน์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 421 โรงเรียน โดยศึกษาตัวแปร อิสระเกี่ยวกับปัจจัยภายในโรงเรียน บรรยากาศของโรงเรียนซึ่งประกอบด้วย ตัวแปรย่อย คือ พฤติกรรม การสนับสนุน พฤติกรรมสั่งการ พฤติกรรมขัดขวาง พฤติกรรมร่วมมือ พฤติกรรมมิตรสัมพันธ์ พฤติกรรม แดกแยก และดัชนีบรรยากาศเปิดของโรงเรียน สำหรับตัวแปรตาม คือ วิสัยทัศน์ของผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งแยกตัวแปรย่อย 3 มิติ คือ การสร้างวิสัยทัศน์ การเผยแพร่วิสัยทัศน์ การปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ จาก การศึกษา พบว่า ค่าดัชนีบรรยากาศเปิดของโรงเรียนมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับวิสัยทัศน์ ของผู้บริหารโรงเรียนทุกมิติ

3. สภาพปัจจุบันของผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม ด้านกัลยาณมิตรธรรมและสัปปุริส ธรรม ซึ่งพบว่าระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก แต่อยู่ในอันดับที่ 4 มีนัยว่าผู้นำด้านนี้เริ่มย่อหย่อนหลักพุทธ

จริยธรรมกล่าวคือ ศิล หรือภาวิตศิลป์ซึ่งเป็นเรื่องทางสังคมที่สมาชิกขององค์กรโรงเรียนพระปริยัติธรรมจะต้องมีหลักหรือกติกาสำหรับปฏิบัติต่อกันและกัน และในขณะเดียวกันก็ยังปรับรับเอาภาวะผู้นำตามรูปแบบผู้นำแบบรูปนัยได้ไม่ตีพอ เพราะหลักกัลยาณมิตรธรรมขั้นพื้นฐาน ธรรมบทให้กับบุคคลและสังคม พัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา

4. สภาพปัจจุบันของผู้นำที่พึงประสงค์แบบธรรมาธิปไตยและแบบประชาธิปไตย สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก อันดับที่ 3 มีประเด็นที่ควรแก่การอภิปราย ดังนี้

4.1 ผู้นำแบบธรรมาธิปไตย ตามหลักพุทธจริยธรรมเป็นเรื่องการตัดสินใจในการบริหารจัดการงานด้วยปัญญาโดยมีเจตนาที่เป็นธรรม ชอบธรรม และยุติธรรม ไม่ใช่ระบบ/ระบบการเมืองการปกครองไม่ว่าจะระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาหรือแบบประธานาธิบดีหรือระบอบสังคมนิยม หากมีการตัดสินใจเชิงบริหารจัดการตามหลักธรรมาธิปไตยดังกล่าว จะเป็นเพียงคนเดียวหรือคณะบุคคล (By Few) หรือมวลประชา (By Many) ถือว่าเป็นธรรม ดังนั้นจึงมีคำกล่าวว่า “ธรรมาธิปไตยไม่มาจึงหาประชาธิปไตยเจอ” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ.ประยุตโต), 2553)

4.2 ผู้นำแบบประชาธิปไตยตามนัยแห่งปรัชญาการเมืองการปกครองตะวันตก ประชาธิปไตยเป็นระบอบการเมืองการปกครองแบบตะวันตกโดยมีหลักแบ่งอำนาจและการตุลาอำนาจในทางการเมืองการปกครอง เพื่อป้องกันระบบเผด็จการ โดยฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้านในการบริหารรัฐกิจหรือรัฐวิสาหกิจมหาชน โดยอาศัยเสียงข้างมากที่ The winner take all และกลายเป็นสังคม The winner take-all society ซึ่งมีให้เห็นและเป็นอยู่ในปัจจุบัน (Frank & Cook, 1996)

5. สภาพปัจจุบันของผู้นำตามหลักพุทธจริยธรรมที่มุ่งความยุติธรรม ซึ่งพบว่ามี การปฏิบัติอยู่ในระดับมาก แต่อยู่ในอันดับที่ 2 มีนัยว่าการตัดสินใจในการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญจังหวัดขอนแก่น คล้อยตามหลักธรรมาธิปไตย อาจเป็นเพราะว่า ทั้งผู้บริหาร ครูผู้สอน และผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นบรรพชิตที่ยังมีพระธรรมวินัยเป็นกรอบพฤติกรรมภายใต้หลักพุทธจริยธรรม ศิล สมาธิ ปัญญา

6. รูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น รูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรมประกอบด้วย 5 ด้าน ดังเสนอไว้ข้างต้น ซึ่งแต่ละด้านมีองค์ประกอบย่อยหรือตัวชี้วัดที่ผ่านการตรวจสอบกลับกรอง (Verification) และด้วยกระบวนการวิจัยตามวิธีวิทยาทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ (Quantitative and Qualitative Research Methodology) มีประเด็นที่น่าสนใจควรแก่การอภิปรายดังนี้

6.1 ผู้นำแบบรูปนัยของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น ในปัจจุบัน เป็นผลจากการปรับตัวให้เข้าสถานการณ์หรือเงื่อนไขทางภูมิปัญญา (มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์) เทคโนโลยี เศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรมต่างกรรมต่างวาระ โดยเฉพาะการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เรียกว่าโลกาภิวัตน์ (Globalization) หรือคลื่นลูกที่ 3 (The Third Wave) พัฒนาจากการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มาเป็นการศึกษาในระบบเช่น

ในปัจจุบัน/สถาบันคณะสงฆ์ไทยค่อยสูญเสียอิสรภาพ/ความเป็นไททางการศึกษา เพราะพระสงฆ์ขาดผู้นำทางปัญญา/การศึกษา (The Ecclesiastical Intellectual Elite) ถูกครอบงำโดยการศึกษาตามแนวปรัชญาการศึกษาแบบตะวันตก หรือแบบสังคมนิยมอุตสาหกรรม มีผลทำให้คณะสงฆ์สูญเสียผู้นำทางการศึกษาหรือภูมิปัญญา ไม่สามารถกำหนดปรัชญาการศึกษาได้เองตลอดทั้งหลักสูตร วิธีการสอนและการบริหารจัดการจัดการจึงดำเนินการตามกรอบที่รัฐวางไว้โดยมีกระทรวงศึกษาเป็นตัวแทน กำกับดูแลให้เป็นไปตามที่กฎหมายระบุ/บัญญัติขออนุญาตให้ทำและหรือข้อห้ามแม้แต่การมีรับรองหรือประกันคุณภาพทางการศึกษาที่คณะสงฆ์จัดตั้งตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจนถึงระดับอุดมศึกษา ก็คือบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ตัวแทนของรัฐ การสูญเสียภาวะผู้นำโดยนัยดังกล่าวเริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 จวบจนปัจจุบัน

6.2 ผู้นำแบบธรรมาธิปไตยและประชาธิปไตยตามที่เสนอเป็นการบูรณาการผู้นำแบบเดิมและแบบใหม่ (Traditional and Modern Educational Elite) มีนัยว่า ผู้นำแบบเก่า (ธรรมาธิปไตย) เป็นผู้บริหารจัดการที่มีอำนาจในการตัดสินใจบริหารงานด้วยปัญญาที่มีเจตนาเป็นธรรม ขอบธรรม และยุติธรรมในขณะเดียวกัน ผู้นำแบบใหม่ก็จะเป็นผู้นำแบบข้าราชการประจำ (Bureaucrats) ปฏิบัติหน้าที่ภายใต้ต้องการแบบรูปนัยซึ่งมีโครงสร้างหน้าที่และระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจนตามหลักตรรก-นิตินัย (Rational-legal Leader) ภายใต้แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำแบบประชาธิปไตย ทั้งผู้นำแบบธรรมาธิปไตยและแบบประชาธิปไตยมีความจำเป็นและสำคัญยิ่งต่อการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น

6.3 รูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม 5 ด้าน และแต่ละด้านยังมีองค์ประกอบย่อย จัดว่าเป็นรูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น เป็นรูปแบบที่เกิดจากการสังเคราะห์รูปแบบผู้นำแบบเก่าตามหลักพุทธธรรม และรูปแบบผู้นำแบบใหม่ตามทัศนะของปรัชญาเมธี/ปัญญาชนชาวตะวันตก ซึ่งจัดว่าเป็นการปรับตัวเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างสมดุลธรรมและสมดุลงาน ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดของระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

6.4 ผู้นำแบบธรรมาธิปไตยและแบบประชาธิปไตยในประเด็นนี้มีข้อสังเกตว่าธรรมาธิปไตยเน้นการตัดสินใจด้วยปัญญาที่มีเจตนาธรรมในการบริหารจัดการงานขององค์กร ผู้ตัดสินใจเพื่อการนี้จะมีจำนวน 1 คน หรือมากกว่านั้นก็ได้ แต่ต้องตัดสินใจด้วยปัญญาที่มีเจตนาเป็นกุศล ซึ่งสอดคล้องกับหลัก “กรรม” ตามนัยแห่งพุทธธรรม ธรรมาธิปไตย มิใช่ระบอบการเมืองเช่นระบอบประชาธิปไตยซึ่งเป็นการขับเคลื่อนตามทัศนะของปรัชญาเมธีทางการเมืองแบบตะวันตก ประชาธิปไตยเป็นวิถีชีวิตของพลเมืองของแต่ละประเทศ/สังคม/ชุมชน แต่อย่างไรก็ตามประชาธิปไตยกำลังมีบทบาทแทนที่ธรรมาธิปไตยในสังคมไทย ดังนั้นผู้นำแบบธรรมาธิปไตยและแบบประชาธิปไตยเป็นทั้งปริยัติ (ทฤษฎี) และสภาวะธรรม (ปฏิบัติ) ที่เป็นฐานรากให้เกิดรูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น มีนัยว่าผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาต้องประยุกต์ใช้ทั้ง 2 รูปแบบ ในลักษณะบูรณาการเพื่อให้มีความสมดุลธรรมและสมดุลงานในการบริหารสถานศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้นมีประเด็นควรแก่การเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 จากผลการวิจัยที่พบว่า ผู้นำที่ตระหนักในหลักธรรมาธิปไตยและประชาธิปไตยมีลำดับการปฏิบัติระดับรองจากแบบอื่น ผู้นำทางการศึกษาของคณะสงฆ์ (Ecclesiastical Educational Elite) จึงควรกำหนดนโยบายสำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ให้ชัดเจนโดยยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นแกนกลางในการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา หลักการอื่นเป็นเรื่องเสริมประเด็นแรก

1.2 สถานศึกษาควรให้ความสำคัญต่อรูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม โดยยึดหลักกัลยาณมิตรธรรม สปัจริยธรรม และโพชฌงค์ธรรมเป็นแนวเพื่อให้องค์การหรือสถานศึกษาเข้มแข็งอย่างมีเสถียรภาพ

1.3 การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยโดยเฉพาะพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ควรถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาชาติ ควรได้รับการสนับสนุนทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชนโดยเฉพาะด้านงบประมาณในการพัฒนาผู้นำปัญญาชนทางการศึกษาทั้งแนวพุทธธรรมและแนวตะวันตกหรือสมัยใหม่ (Buddhist and Modern Paradigms)

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยเฉพาะผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น ควรประยุกต์ใช้ผลการวิจัยครั้งนี้ โดยเฉพาะหลักหรือรูปแบบรูปนัยหลักธรรมาธิปไตย หลักประชาธิปไตย และหลักความยุติธรรมกับสถานศึกษาที่ตัวเองรับผิดชอบ

2.2 การนำรูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น ไปใช้เพื่อให้บรรลุผลนั้น ผู้บริหารควรปรับให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละสถานศึกษาหรือหน่วยงานต่าง ๆ

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการศึกษาวิจัยในแนวทาง วิจัยและพัฒนา (Research and Development) เพื่อแก้ปัญหาทางการศึกษาคณะสงฆ์ เช่น ยุทธศาสตร์ในการบริหารสถานศึกษา: เน้นกรณีศึกษาทำหน้าที่บริหารและกลยุทธ์ในการพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษา: เน้นกรณีศึกษา เป็นต้น โดยใช้เทคนิควิธีวิจัยที่ทันสมัยให้เกิดจิต จิตตามยปัญญาและภาวนามยปัญญามากกว่าสุดมยปัญญา

3.2 ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้กลุ่มตัวอย่างเฉพาะผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้ทำหน้าที่สอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม จังหวัดขอนแก่น เท่านั้น ควรมีการศึกษาวิจัยโดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็น ผู้บริหาร อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ระดับภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วยเพื่อเป็นแนวทางให้เกิดการพัฒนาแบบผู้นำที่พึง

ประสงค์ตามหลักพุทธธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เพื่อการบริหารจัดการอย่างครอบคลุม

3.3 ควรมีการศึกษาวิจัยสถานศึกษาที่มีความเป็นเลิศหรือดีเด่นด้านภาวะผู้นำ (The Best Practice) ด้วยวิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพตามแนวมานุษยวิทยา (Ethnological Study)

บรรณานุกรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2538). *เพื่ออนาคตของการศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

_____. (2547). *จาริกบุญ จาริกธรรม*. กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด.

_____. (2549). *ภาวะผู้นำ*. กรุงเทพฯ: บริษัท บุ๊คไทม์.

_____. (2552). *กาลานุกรม: พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.

_____. (2552). *พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2553). *ประชาธิปไตยแท้จริงคือแค่ไหน*. กรุงเทพฯ: สหાયบล็อกและการพิมพ์.

มารศรี สุธานี. (2540). *ปัจจัยที่สัมพันธ์กับวิสัยทัศน์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร*. ปรียญานิพนธ์ กศ.ด. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

รุ่ง แก้วแดง. (2539). *รีเอ็นจีเนียริงระบบราชการไทย ภาค 2*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

_____. (2545). *ทำไมต้องปฏิรูปการศึกษา*. วิชาการ 3 (3): 70 กระทรวงศึกษาธิการ.

_____. (2554). *ปฏิวัติการศึกษาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.

วรภาส ประสมสุข. (2549). *หลักการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรม*. วิทยานิพนธ์ กศ.ด., มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.

สมนึก นนธิจันทร์. (2548). *การบริหารการศึกษา*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ลีปพนธ์ เกตุทัต. 2541. *วิสัยทัศน์กว้างไกลปฏิบัติได้ผลจริง, ภาวะผู้นำความสำคัญต่ออนาคตไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน.

_____. (2545). *จากอดีตและปัจจุบันสู่อนาคตของการปฏิรูปการศึกษาไทย: สู่สังคมแห่งปัญญาและการเรียนรู้*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

Frank, Robert H. and Phillip J. Cook. (1996). *The Winner take-all Society: Why the Few at the Top Get So Much More Than the Rest of Us*. New Penguin Books.